

Fiori renașcentiști copleșitori și, deopotrivă, aluzii contemporane ațățătoare, cărora îți este imposibil să le rezști atunci când viața se poate dovedi atât de frumoasă...

După ce am cutreierat Bătrânul Continent în lung și în lat, din Gibraltar până la Cercul Polar și de la Moscova la Gallaway, în insula de smarald a Irlandei, pot spune, fără nici cea mai mică urmă de îndoială, că Toscana este unul dintre cele mai frumoase țărâmurii din Europa. Cu nenumărate vile cochete, vechi de secole, însă renovate cu grijă, risipite pe coline printre vii și livezi de măslini (locuri reinventate sau nu de năvala snoabă a turiștilor americani de acum câteva decenii), cu orașele sale istorice bântuite fecund de umbrele tutelare ale marilor artiști ai Renașterii la Galeriile Uffizi și nu numai, cu gândul că, *nel mezzo del cammin di nostra vita*, voi afla că nu-i chiar atât de înspăimântător să bați la poarta Infernului (...greu de rezistat tentației de a-ți face o poză la intrarea casei lui Dante Alighieri – *Lasciate ogni speranza, voi ch'intrate!*), cu tavernele în care am redescoperit „ciorba” de burtă în alte variante seducătoare (*trippa alla fiorentina* sau *lampredotto*) și m-am delectat cu o porție enormă de *bistecca di Chianina*, alături de o sticlă de vin minunat (greu de ales între *Morellino di Scansano* și *Brunello di Montalcino*, de pildă), făcând un mic ocol împreună cu Napoleon prin Insula Elba sau abătându-mă un pic dincolo de hotarele regiunii spre Cinque Terre, cu ochii ațintiți pe caii care se întrec în acea *Palio* din Piazza del Campo de la Siena, cu dorința de a mă rățăci mereu prin grădinile neștiute ale familiei

Medici în căutarea unor aluzii pierdute ale stilului de viață al lui Lorenzo Magnificul, scormonind epuizant prin păduri după trufe albe și negre iar apoi răcorindu-mă cu *zuppa inglese* sau *crema del Buontalenti*, înclinându-mă dubitativ precum Turnul din Pisa dincolo de orice referință enciclopedică pusă cu dezinvoltură între paranteze de faptele simple de viață.

...Toscana va ști întotdeauna să-mi spună extraordinar de convingător, nu doar prin intermediul lui Roberto Benigni, *La vita è bella!*

Capriciile istoriei, de la etrusci la guelfi și ghibelini

Ca orice parte a Italiei, de altfel, Toscana are o istorie complicată și contradictorie, care aparent se neagă pe sine mereu și se reinventează seducător de fiecare dată, lăsându-te efectiv descumpănit tocmai atunci când credeai că ai reușit să-i deslușești ițele. Cum, întotdeauna, ariile laterale sunt cele mai conservatoare, aici, atât de aproape de inima latinității și a romanității, Istoria și-a permis, dimpotrivă, nonșalant să se joace cum a vrut ea, răsturnând, de câte ori a avut prilejul, tot ceea ce părea de neclintit, durat peste veacuri în marmură de Carrara.

Se prea poate ca, aici, la un moment dat, industria ancestrală a lânii să fie înlocuită aparent inexplicabil de cea extrem-orientală a mătăsii, după cum, urmând veacurilor de strălucire (adesea, obținută cu prețul multor suferințe și lacrimi) ale Casei de' Medici să se facă brusc tranziția spre Casa de Lorena, dominată de o austeritate germanică aflată în dezacord cu temperamentul pasional al toscanilor, totul petrecându-se într-un carambol istoric destul de nefiresc, care, de la epoca medievală până la *Risorgimento*, a cunoscut și influența spaniolă, dar și invazia napoleonică, și ambițiile republicane ale unui Savonarola fundamentalist (care va pune să fie distruse pe Rugul Vanității toate instrumentele „Păcatului”, inclusiv cosmeticele, veșminte elegante, lăute sau cărți considerate imorale), dar și consolidarea unui regim ducal ereditar (sub care stilul de viață – pe care azi l-am putea numi consumerist – a înflorit spectaculos), și ravagiile Morții Negre, care aproape

că a aneantizat Toscana de câteva ori, dar și splendorile nepieritoare ale artei Renașterii, care a schimbat definitiv concepția despre frumos a întregii lumi.

Prima mare civilizație care s-a dezvoltat pe aceste țărâmburi a fost cea etruscă, devansând-o cu mult pe cea romană. Dominând o regiune vastă, care azi ar acoperi nu doar Toscana, ci și Lazio sau Umbria, etruscii au fost cei care, începând cu secolele al IX-lea – al VIII-lea de dinaintea lui Hristos, având contacte susținute cu coloniile elene din sud (în special, din Sicilia) au introdus o mare parte din cultura sofisticată a Greciei Antice în Roma republicană timpurie, inclusiv cultul zeităților olimpice, dar și cultivarea măslinelor și strugurilor, folosirea alfabetului latin (adaptat din cel grecesc), elementele arhitecturale noi precum arcada, plus canalizarea și sistemele de drenaj care au facilitat procesul de urbanizare a marilor comunități. Etruria de Nord cuprindea o mare parte din Toscana modernă, zona ei fiind delimitată de râul Arno la nord, Munții Apenini la est și râul Albegna la sud. Ecourile acestei civilizații s-au reverberat peste milenii. Marele Ducat al Toscanei (care a existat între 1569-1801 și 1814-1859) era denumit în latină *Magnus Ducatus Etruriae* (Marele Ducat al Etruriei). Numele s-a aplicat și *Regatului Etruria*, un efemer stat clientelar al lui Napoleon I al Franței, care a înlocuit Marele Ducat între 1801 și 1807.

Între secolele al VI-lea și al V-lea î.Hr., douăsprezece așezări etrusce (între care și Arretium – Arezzo de azi, dar și alte viitoare situri toscane, precum Chiusi, Cortona sau Volterra) au alcătuit o federație, ceea ce a permis sedimentarea și mai bună a acestei culturi, după care, treptat, balanța a început să se încline în favoarea romanilor, care, practic, i-au absorbit pe vechii etrusci (...deși raționamentul poate fi și oarecum inversat, câtă vreme, totuși, însăși fondarea Romei are la bază o influență etruscă indiscutabilă, prin unele ritualuri practicate de legendarii frați Remus și Romulus).

De la etrusci, au rămas moștenire primele manifestări artistice în Toscana. Arta etruscă a fost produsă de această civilizație între secolele al IX-lea și al II-lea î.Hr. Deosebit de bine reprezentate în această tradiție au fost sculptura figurativă în teracotă (în mărime naturală pe sarcofage sau în temple), pictura murală și prelucrarea metalelor (în special, oglinzi de bronz gravate). Sculptura etruscă în bronz turnat era faimoasă în epocă și a fost exportată

pe scară largă. Spre deosebire de teracotă și bronz, se pare că au existat puține sculpturi în piatră, în ciuda faptului că etruscii controlau sursele de marmură fină, inclusiv marmura de Carrara (una din marile bogății naturale ale Toscanei), care pare, însă, să nu fi fost exploatată pe scară largă până la romani. Cea mai mare parte a artei etrusce care a supraviețuit provine din necropole, inclusiv toate frescele, care prezintă scene de sărbătoare și unele subiecte mitologice narative.

Ceramica etruscă, potire tip *Bucchero*, era realizată de obicei în tonuri de negru. A existat, de asemenea, o tradiție a picturii elaborate pe vase de ceramică, care a izvorât din echivalentul său grecesc; etruscii erau principala piață de export pentru vasele din Elada.

Templele etrusce erau puternic decorate cu plăci de teracotă colorată și alte accesorii, care supraviețuiesc în număr mare acolo unde suprastructura din lemn a dispărut.

Instrumentele muzicale etrusce care apar în fresce și basoreliefuli sunt bazate pe diferite tipuri de țevi, cum ar fi *plagioulos* (instrumentele de suflat ale zeului Pan sau ale nimfei Syrinx), naiul de alabastru și diferite altele similare ceva mai elaborate, însoțite de instrumente de percuție precum *tintinnabulum* (un asamblaj de mici clopote), timpan sau *crotale* (un fel de cimbalurii antice) și abia mai târziu de instrumente cu coarde precum *lyra* ori *kithara*.

Astăzi, se știe relativ puțin despre arhitectura vechilor etrusci. Ei au adaptat stilurile italice native influențate de aspectul exterior al arhitecturii grecești. La rândul său, arhitectura romană antică a început cu stiluri etrusce și abia apoi a acceptat din nou influența greacă. Templele romane au la origine convențiile artei etrusce, dar s-au dezvoltat mult mai spectaculos ca forme și dimensiuni. Casele etruscilor bogați, mari și confortabile, dar camerele funerare propriu-zise din impozantele lor cavouri, umplute cu bunuri necesare unei existențe ulterioare, sunt cea mai cunoscută manifestare arhitecturală a acestei culturi. Arta etruscă era puternic legată de religie, iar *viața de apoi* a avut o semnificație majoră. În zona sudică, mormintele au camere mari tăiate în stâncă sub un tumul, iar acestea, împreună cu unele ziduri ale așezărilor, sunt singurele construcții etrusce care au supraviețuit până azi.

Procesul asimilării etruscilor de către romani a început cu clasa superioară a societății, care a dat ulterior și o linie de regi ai Romei.

La scurt timp după absorbirea Etruriei, Roma a înființat așezările care mai târziu vor deveni orașele Lucca, Pisa, Siena și Florența, a înzestrat zona cu noi facilități administrative și organizatorice, a introdus noi tehnologii și a asigurat pacea. Această dezvoltare fără precedent a inclus extinderea drumurilor existente, introducerea apeductelor și canalizărilor și construirea multor clădiri, atât publice, cât și private. Modelul roman, îndelung exersat peste tot unde erau anexate noi zone cu potențial, a fost aplicat și aici cu succes.

Dar civilizația din vestul Republicii Romane și mai târziu al Imperiului Roman s-a prăbușit în secolul al V-lea, când regiunea a căzut pradă barbarilor care migrau prin Imperiu dinspre Europa de Est și Asia Centrală a goșilor (ramura estică – ostrogoți și cea occidentală – vizigoți), apoi a fost recucerită de Imperiul Roman de Răsărit (ulterior, Imperiul Bizantin) sub Împăratul Iustinian. După 572, au sosit lombarzii și au desemnat Lucca capitala „Tusciei” lor.

Mai târziu, pelerinii care călătoreau de-a lungul Via Francigena între Roma și Franța au adus bogăție și dezvoltare în perioada medievală. Noi comunități s-au creat în jurul bisericilor și hanurilor.

Apoi, conflictul dintre guelfi și ghibelini, facțiuni rivale care susțineau Papalitatea versus Sfântul Imperiu Roman în centrul și nordul Italiei, între secolele al XII-lea și al XIV-lea, au împărțit fratricid comunitatea toscană. Cele două facțiuni au dat naștere mai multor comunități medievale puternice și bogate din Toscana: Arezzo, Florența, Lucca, Pisa și Siena. Echilibrul între acestea era asigurat de activele pe care le dețineau: Pisa – portul dinamic, Siena – sectorul bancar în expansiune, iar Lucca – înfloritorul comerț cu mătase.

Vreme de câteva secole, și Toscana a fost sfâșiată de luptele dintre două mari tabere politice – *guelfi* și *ghibelinii* – dar și de conflictele intestinale din interiorul acestor două facțiuni istorice (cărora, de pildă, le-a căzut victimă și un Dante Alighieri, obligat să îndure un lung exil, departe de Florența mult-iubită). Denumirea de *guelf* reprezintă, după toate probabilitățile, forma italiană pentru Welf, familia din care proveneau Ducii de Bavaria, rivali ai regilor germani și ai împăraților romano-germani de la jumătatea secolului al XII-lea

din familia Hohenstaufen, originari din Suabia. Cele două denumiri au apărut în Italia în vremea Împăratului Frederic I Barbarossa, încoronat Rege al Italiei la Pavia în 1154.

A survenit, apoi, un alt moment de cumpănă. Epidemia de Moarte Neagră a lovit îngrozitor Toscana începând cu 1348. În cele din urmă, se estimează că ar fi ucis 70% din populația toscană. Potrivit Melissei Snell, „Florența și-a pierdut o treime din populație în primele șase luni de ciumă și de la 45% la 75% din populația sa în primul an”. (În 1630, Florența și Toscana au fost din nou devastate de ciumă.)

Dar, dincolo de toate aceste conflicte și dezastre, în perioada Renașterii, Florența devenise capitala culturală a Toscanei. O familie care a beneficiat de bogăția și puterea tot mai mare a orașului a fost familia Medici. Supranumit „Magnificul”, Lorenzo de’ Medici a fost, alături de Cosimo I, unul dintre cei mai mari lideri toscani. Moștenirea influenței sale este vizibilă astăzi în expresia prodigioasă a artei și arhitecturii din Florența. Celebra sa descendentă Catherina de’ Medici s-a căsătorit cu Prințul Henric (mai târziu Regele Henric al II-lea) al Franței în 1533.

Toscana, în special Florența, este considerată locul de naștere al Renașterii. Deși „Toscana” a rămas o concepție lingvistică, culturală și geografică, mai degrabă decât o realitate politică, în secolul al XV-lea, Florența și-a extins stăpânirea în Toscana prin anexarea orașului Arezzo în 1384, cumpărarea Pisei în 1405 și suprimarea unui focar local de rezistență în 1406. Livorno a fost cumpărat în 1421 și a devenit portul Florenței. Republica a fost, începând cu 1434, dominată de familia Medici, cu tendințe din ce în ce mai monarhice. Inițial, sub Cosimo, Lorenzo și Piero Ghinionistul, organizarea republicană a fost menținută și Medicii au guvernat fără un titlu explicit. Ei au „prezidat” Republica, dar și Renașterea florentină. A existat o perioadă de revenire la republică din 1494 până în 1512, când mai întâi Girolamo Savonarola și apoi Piero Soderini au controlat statul toscan. Cardinalul Giovanni de’ Medici a recucerit orașul ajutat de forțele spaniole în 1512, înainte de a pleca la Roma pentru a deveni Papa Leon al X-lea.

Florența a fost dominată de o serie de împuterniciți papali până în 1527, când cetățenii au declarat din nou Republica, pentru a fi înfrânți din nou în

1530, după un asediu al unei armate spaniole. În acest moment, Papa Clement al VII-lea și Regele Carol al V-lea l-au numit pe Alessandro de' Medici ca primul conducător ereditar formal.

Siena nu a fost încorporată în Toscana decât în 1555, atunci când s-a creat Marele Ducat al Toscanei, iar Lucca a rămas o republică independentă până în 1847, în vreme ce Piombino și alte orașe strategice au constituit micul stat Presidi aflat sub tutelă spaniolă. Familia Medici a dispărut în 1737 o dată cu moartea lui Gian Gastone, iar Toscana a fost transferată lui Francisc, Duce de Lorena și soț al împărătesei austriece Maria Tereza, care l-a desemnat conducător pe fiul său. Dinastia de Lorena a condus Toscana până în 1860, cu excepția perioadei napoleoniene, când cea mai mare parte a țării a fost anexată de Imperiul Francez. După cel de-al doilea război de independență italian, o revoluție l-a eliminat pe ultimul Mare Duce și, după un plebiscit, Toscana a devenit parte a noului Regat al Italiei. Din 1864 până în 1870, Florența a devenit a doua capitală a regatului. Mai târziu, sub Benito Mussolini, zona a ajuns sub dominația liderilor fasciști locali precum Dino Perrone Compagni (din Florența) și Costanzo și Galeazzo Ciano (din Livorno). După căderea lui Mussolini și armistițiul din 8 septembrie 1943, Toscana a devenit parte a Republicii Sociale Italiene controlate de naziști și a fost cucerită aproape în totalitate de forțele anglo-americe în vara anului 1944.

După sfârșitul Republicii Sociale și tranziția de la Regat la Republica italiană modernă, Toscana a înflorit din nou ca centru cultural al Italiei. După înființarea guvernului regional în 1970, Toscana a fost mai mereu condusă de guverne de centru-stânga.

Toscana are un imens patrimoniu cultural și artistic, exprimat în bisericile și catedralele din regiune, palate, galerii de artă, muzee, castele și piețe istorice. Multe dintre acestea se găsesc în principalele orașe, precum Florența și Siena, dar și în satele mai mici împrăștiate în regiune, cum ar fi San Gimignano. Toscana lui Michelangelo și a celorlalți mari artiști renascentiști înseamnă o moștenire artistică unică, iar Florența este unul dintre cele mai importante centre culturale din lume, fiind denumită și „palatul de artă al Italiei”. Regiunea are, de asemenea, cea mai mare concentrare de nume mari ale Renașterii. Pictori precum Cimabue și Giotto, părinții picturii italiene,

au trăit în Florența și creat în Toscana, precum și Arnolfo și Andrea Pisano, Brunelleschi, Donatello, Masaccio, Ghiberti, Della Robbia, Filippo Lippi, Fra Angelico, Botticelli, Paolo Uccello sau genii ca Leonardo da Vinci sau Michelangelo. În zonă, sunt numeroase muzee și galerii de artă, multe adăpostind unele dintre cele mai prețioase opere de artă din lume. Astfel de muzee sunt Uffizi, Palazzo Pitti și Bargello, pentru a le numi doar pe cele mai mari. Multe dintre frescele, sculpturile și picturile celebre se găsesc în biserici și catedrale din regiune, cum ar fi Catedrala din Florența, Catedrala din Siena, Catedrala din Pisa și Collegiata di San Gimignano.

Toscana respiră Artă.